

Potřebujeme znát feministickou orální historii?: O autorkách, metodách i výzvách orálněhistorického feminismu¹ / Is it Necessary to Know Feminist Oral History?: About Authors, Methods and Challenges of Oral History Feminism

Radmila Švaříčková Slabáková

Abstrakt

Orální historie je v České republice dobře etablovaným oborem, stejně jako dějiny žen a gender history. Feministická orální historie však není vůbec známa. Cílem studie je představit anglo-americkou feministickou orální historii a uvažovat nad příčinami absence tohoto bádání v české orální historii. Studie seznamuje se třemi fázemi vývoje anglo-americké feministické orální historie, s jejími hlavními protagonistkami a jejich přístupy a teoriemi. Feministická orální historie je v článku považována za zásadní příspěvek v oblasti orálněhistorického procesu a reflexivity orálněhistorické praxe. V závěru studie vyzývá českou orální historii k seznámení s praktikami současné feministické orální historie, což by mohlo vést k přesunu od její převážně dokumentární povahy k větší demokratičnosti a reflexivnosti.

Abstract

Oral history is a well-established field in the Czech Republic, similarly to women's history of women and gender history. However, feminist oral history is totally unknown. The goal of this article is to depict Anglo-American feminist oral history but also to seek the causes of this void. The article describes three stages of the development of Anglo-American feminist oral history, the main protagonists, their approaches and theories. Feminist oral history is considered by the author as an important contribution to the oral history field in the domains of the oral history process and reflexivity. At the end, the article invites Czech oral historians to learn about the practices of feminist oral history. The author believes this could contribute to a shift of Czech oral history from its predominantly documentary nature to its more democratic and reflexive character.

---

¹ Zpracování a vydání studie bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2021_014).

Klíčová slova: Orální historie; feminismus; subjektivita; postkolonialismus; ženy; střední Evropa; český.

Keywords: Oral history; feminism; subjectivity; postcolonialism; women; Central Europe; Czech.

Úvod

Orální historie je v České republice poměrně dobře etablovaným oborem. Již dvacet let existuje Centrum orální historie při Ústavu soudobých dějin AV ČR, jež vydalo celou řadu úspěšných publikací. V roce 2007 byla ustavena Česká asociace orální historie, sdružující zájemkyně a zájemce o orální historii. Na rozdíl od mnoha jiných zemí se u nás orální historie dá studovat jako obor, a to ve spojení se soudobými dějinami (FHS UK). O to více je zarážející, že úplnou neznámou je feministická orální historie. Neobjevuje se v teoreticko-praktických příručkách orální historie, nemluví se o ní na konferencích, není předmětem časopiseckých článků – jako kdyby neexistovala. Je důvodem neochota českého intelektuálního prostředí přijmout západní feminismus, nebo jde spíše o to, že feminismus jako takový už nemá v dnešní době co orální historii přinést? Cílem této studie je přiblížit anglo-americkou feministickou orální historii, představit její vývoj v teoretické i metodologické podobě a uvažovat o jejím přínosu pro českou orální historii.

Dějiny žen v české historiografii a orální historii

S pádem komunistického režimu v roce 1989 začaly do českých humanitních a sociálních věd pronikat nové podněty, teorie i předměty bádání. Téma žen zaujalo několik historiček inspirovaných mimo jiné francouzskými dějinami žen, konaly se první konference a na sklonku 90. let vznikly dnes již klasické práce představující ženu v kontextu především moderních dějin.² S pronikáním gender history s jejím prvotním poststrukturalistickým nádechem a důrazem na Foucaultův koncept moci už to bylo komplikovanější, ale i gender history se v české historické vědě projevila několika teoretickými publikacemi i praktickými aplikacemi, především pro období raného novověku.³

² Počátky studia žen v české historiografii přibližuje kniha: LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009, s. 13–15.

Z prvních prací uveďme: HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: NLN, 1999; LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena minulého století*. Praha: Mladá fronta, 1999; NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěch a zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999.

³ Gender jako kategorii historické analýzy představila Joan W. Scott ve své kanonické studii:

V současnosti má česká historie již řadu prací, jež reflektují feminismus 19. století či první poloviny 20. století.⁴ Ženy ve druhé polovině dvacátého století českou historií zajímaly mnohem méně, i když právě toto období by mělo být z pochopitelných důvodů zajímavé pro současnou orální historii.⁵ O toto výzkumné teritorium v souvislosti s ženami však česká orální historie příliš zájem neprojevila. Pole bylo přenecháno jiným – socioložkám, dokumentaristkám, psychologkám.

První projekty týkající se paměti žen iniciovala nezisková organizace Gender Studies, jež byla založena z popudu socioložky Jiřiny Šiklové již v roce 1991.⁶ V roce 1996 organizace začala pracovat na mezinárodním projektu Paměť žen, jehož cílem bylo „zachytit životní zkušenosti a názory žen tří generací (narozenných v letech 1920-1960) metodou oral history a narativního interview.“⁷ Výsledky projektu dostaly knižní podobu zásluhou dokumentaristky Pavly Frýdlové, koordinátorky projektu.⁸ Další komerčně velmi úspěšné publikace vycházející z výpovědí žen v rámci projektu následovaly.⁹

SCOTT, Joan W. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *American Historical Review*, vol. 91, no. 5, 1986, s. 1053–1075.

Pro české prostředí např. RATAJOVÁ, Jana. Gender history jako alternativní koncept dějin. In: ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 33–40; STORCHOVÁ, Lucie – RATAJOVÁ, Jana. *Nádooby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2008.

⁴ Např. BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001; BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010; BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2013.

⁵ Výjimku představuje práce D. Nečasové: NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast – posilíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*. Brno: Matice moravská, 2011.

⁶ Web Gender Studies, o. p. s., <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046> [Zhlédnuto 2020-09-10].

⁷ Web Gender Studies, o. p. s., <https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046> [Zhlédnuto 2020-09-10].

⁸ FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.). *Všechny naše včerejšky I, II, III: Paměť žen*. Praha: Nadace Gender Studies 1998, 2000, 2002.

⁹ FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženská vydrží víc než člověk: dvacáté století v životních příbězích deseti žen*. Praha: NLN; Gender Studies. 2006; FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženám patří půlka nebe*. Praha: NLN, Gender Studies, 2007; FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženy mezi dvěma světy. Deset životních příběhů žen, které odešly do ciziny a po letech se vrátily*. Praha: NLN, Gender Studies, 2008; FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženy odjinud. Deset příběhů českých cizinek*. Praha: NLN, Gender Studies, 2009; FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženy v bílém. Deset životních příběhů českých lékařek*. Praha: NLN, Gender Studies, 2010. Nejnověji: FRÝDLOVÁ, Pavla – JARCOVJÁKOVÁ, Libuše. *Ženy 60+*. Praha: Women, 2018. Z rozhovorů pořízených v rámci projektu vychází též studie psychologky Kateřiny Zábrodské: ZÁBRODSKÁ, Kateřina. Between femininity and feminism: negotiating the identity of a ‘Czech socialist woman’ in women’s accounts of state socialism. In: HAVELKOVÁ, Hana –

Mimo zorné pole české orální historie probíhaly i další projekty organizace Gender Studies věnované ženám: rozhlasový cyklus *Válka očima žen* vysílaný v roce 2005 či dokumentární film *Válka v paměti žen*, jenž měl premiéru v téže roce.¹⁰ Netřeba zdůrazňovat, že do veřejného povědomí tak v souvislosti s orální historií a životními zkušenostmi žen pronikala spíše sociologie, žurnalistika a dokumentaristika.¹¹

Zdá se, že orální historie žen se v České republice vyvíjela nezávisle na institucionálně ustavené orální historii, tvořící součást české historické vědy, a poněkud paralelně s ní. Centrum orální historie se projektům zaměřeným na ženy programově nevěnovalo a nevěnuje, převládají zde témata týkající se politických soudobých dějin.¹² Otázkou je, co tato rezignace na začlenění důležité součásti světové orální historie pro českou orální historii znamenala. Posílila jednotu české orální historie, či českou orální historii ochudila? Feministická orální historie, jak je orální historie žen nazývána, v minulosti rozhodně nestála na okraji hlavního proudu orálněhistorického myšlení a uvažování. I v současnosti je velmi dynamickým polem bádání, s aktivní nastupující generací.

Na následujících řádcích bude anglo-americká feministická orální historie představena. Seznámíme se s jednotlivými fázemi jejího vývoje, jejími představitelkami, ale také metodologickými a teoretickými přínosy.

Anglo-americká feministická orální historie

Když se nedávno zásadní postava americké feministické orální historie, americká aktivistka Sherna Berger Gluck (nar. 1935), zpětně ohlížela za svou profesionální dráhou, nemohla si odpustit poznámku o své jisté naivitě. Dnes už se za to, jak kdysi feministickou orální historii vnímala a co viděla jako její cíl, trochu stydí.¹³ Podobně jako feministické hnutí prodělala feministická orální historie

---

OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Expropriated voice. Transformations of gender culture under state socialism*. London, New York: Routledge, 2014, s. 109–131.

¹⁰ Web Gender Studies, o. p. s.

¹¹ Nejúplněji o postavení žen ve druhé polovině 20. století u nás informuje kniha socioložek: HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Expropriated voice. Transformations of gender culture under state socialism*. London, New York: Routledge, 2014. V češtině vyšla jako HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Vyvláštěný hlas. Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*. Praha: SLON, 2015.

¹² Všechny monografie jsou přehledně představeny na webu Centra, <http://www.coh.usd.cas.cz/>, [Zhlédnuto 2020-09-10]. Výslovně ženám se žádná z knih nevěnuje. V posledních několika letech vznikly péčí Centra i publikace na téma každodennosti.

¹³ GLUCK, Sherna Berger. Foreword. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACO-VETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 2018, <https://www.amazon.com/Beyond-Womens-Words-Feminisms-Twenty-First-ebook/dp/B07CSS8PG9>, nestránkováno [Cit. 2020-09-15].

od svých počátků v 70. letech 20. století převratný vývoj. Postupně bylo překonáno počáteční zaměření na osudy žen i snaha přispět tímto způsobem k hnutí za ženská práva, v souladu s druhou vlnou feminismu. Nedávná monumentální kolektivní publikace *Beyond Women's Words (Za slovy žen)* je dokladem toho, že dynamicky rozvíjejícímu se bádání už nedostačoval ani obrat k subjektivitě a reflexivitě, jenž byl charakteristický pro druhou etapu vývoje feministické orální historie.¹⁴ Současná tendence k dekolonizaci a decentralizaci je výzvou pro feministické orální historičky z celého světa – anglo-americká feministická orální historie nastoupila cestu jak k integraci dosud opomíjeného tradičního vyprávění původních obyvatel, tak k překonání úzké profilace feministické orální historie na anglo-americké prostředí. Jejím cílem je zahrnout „práce jiných historiček“ a „v jiných jazycích než je angličtina“.¹⁵

Načrtnuté tři fáze vývoje feministické orální historie však nebyly tak přímočaré, jak by se mohlo zdát. Kanadská orální historie stála dlouhou dobu stranou ve stínu orální historie anglické a americké, v poslední době se však stále více hlásí o slovo v podobě orálněhistorických antologií i oceňovaných monografií.¹⁶ Americká feministická orální historie měla na rozdíl od její anglické souputnice vždy úzké spojení s tzv. public history – historií dělanou ve veřejném prostoru pro komunity s jejich pomocí. Britská feministická orální historie patrně více reflektovala poststrukturalismus, jehož pozice některé její představitelky neopustily dodnes.¹⁷

Angloamerická feministická orální historie představuje v současnosti poměrně široké pole bádání se svými centry i okrajovými tématy. Tři fáze vývoje nastavují rámec, v němž se feministická orální historie pohybovala a umožňují pochopit jak vývoj tematický, tak i transformace metodologické a teoretické.

¹⁴ SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 2018.

¹⁵ SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey. Guest Editors' Introduction. Decentering and Decolonizing Feminist Oral Histories: Reflections on the State of the Field in the Early Twenty-First Century, *The Oral History Review*, vol. 45, no. 1, 2018, s. 1–6, zde s. 4, DOI: 10.1093/ohr/ohy016.

¹⁶ Před pár lety byl publikován první reader kanadské orální historie zahrnující nejlepší studie kanadských orálních historiků a historiček: LLEWELLYN, Kristina R. – FREUND, Alexander – REILLY, Nolan (eds.). *The Canadian Oral History Reader*. Montreal, Kingston: McGill – Queen's University Press, 2015.

¹⁷ Tato orientace bývá přičítána Penny Summerfield, historičce zabývající se genderovými, sociálními a kulturními aspekty moderních dějin, zejména druhou světovou válkou. Ve své nedávné studii zdůraznila P. Summerfield význam textové analýzy, jež má své kořeny v poststrukturalismu: SUMMERFIELD, Penny. Oral History as an Autobiographical Practice, *Miranda*, no. 12, 2016, <http://journals.openedition.org/miranda/8714> [Cit. 2020-09-15].

Počátky: zkušenosti žen

Za počátky americké feministické orální historie je nutno jít k časopisu *Frontiers: A Journal of Women Studies*, jednomu z vůbec prvních feministických časopisů v USA, jenž začal vycházet v roce 1975. Již v roce 1977 vyšlo číslo věnované „orální historii žen“ s úvodní programovou statí od S. B. Gluck.¹⁸ „Co je tak zvláštního na ženách?“, tázala se autorka. Ženy už „odmítají být bezhlasé“, chtějí „vytvořit novou historii“, za „použití svých hlasů a zkušeností“.¹⁹ Ve své první fázi si orální historie kladla za cíl vyzdvihnout historii dosud marginalizované skupiny, feminismus nabídl ženy.²⁰ Standardní praktiky orální historie však k tomuto cíli nestačily: tradiční metodologie dle feministek nesloužila dobře zájmům žen. Bylo nutno nově interpretovat dosud opomíjené zkušenosti žen a vyzdvihnout nutnost i důležitost těchto vzpomínek: „*Když ženy mluví za sebe, odhalují skryté reality: Nové zkušenosti a nové perspektivy se vynořují, přičemž atakují „pravdy“ oficiálních záznamů a vrhají pochybnosti na ustavené teorie.*“²¹

Orální historie žen zpochybňovala samotný historický kánon – to, co dosud bylo historicky důležité, co bylo hodné zaznamenání. Tradiční historií jsme byly o hlasy žen ochuzeny, píše S. B. Gluck, chceme validovat jejich zkušenosti a objevit tak své vlastní kořeny.²² Pro druhou fázi feministického hnutí, jež se v USA a Velké Británii rozvíjelo od 70. let 20. století, byla orální historie vítaným nástrojem. Jak jinak zachytit zkušenosti žen v případech, že v psaných dokumentech produkovaných tradiční historií absentují? Jak jinak dosáhnout sociální změny?

Důležitým aspektem byl sdílený předpoklad, že zveřejněním zkušeností žen dochází nejen k jejich zviditelnění v historii, ale také k jejich „zmocnění“ (empowerment). Pomocí orální historie měly ženy získat moc, která jim byla dosud společností upírána. Feministické orální historičky chtěly nejen dokumentovat útlak žen, ale také přiblížit skutečnou schopnost žen řídit a organizovat veřejný i soukromý život (jejich „agency“).²³

¹⁸ GLUCK, Sherna Berger. What's So Special About Women? Women's Oral History, *Frontiers*, vol. 2, no. 2, 1977, s. 3–13.

¹⁹ GLUCK, Sherna Berger. What's So Special About Women?, s. 3.

²⁰ O čtyřech fázích vývoje orální historie: THOMSON, Alistair. Four paradigm transformations in oral history, *Oral History Review*, vol. 34, no. 1, 2007, s. 49–70.

²¹ ANDERSON, Kathryn – ARMITAGE, Susan – JACK, Dana – WITTNER, Judith. Beginning Where We Are: Feminist Methodology In Oral History, *Oral History Review*, vol. 15, no. 1, 1987, s. 103–127, zde s. 104.

²² GLUCK, Sherna Berger. What's So Special About Women?, s. 5.

²³ GLUCK, Sherna Berger. Foreword. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACO-VETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*. Úkol feministek jako obhájkyň žen měl být naplněn poté, co byl rozhovor interpretován a životní zkušenost ženy zveřejněna. Záhy se ukázalo, že tento předpoklad byl chybný.

Orální historie tak významně přispívala k feministickým cílům. Důležitá je poznámka S. B. Gluck o „feministickém setkání“: orální historie žen je dle ní příspěvkem k feminizmu v každém případě, i když tazatelka sama není feministka.²⁴ Je to psaní o ženách, pro ženy a ženami. Netrvalo dlouho a tato naivní představa přímočarého zprostředkování životních zkušeností žen byla zproblematizována. V této fázi však bylo nutno pracovat co nejvíce v terénu, vyjít mezi ženy a zachytit jejich zkušenosti. Orální historie žen se dělala hlavně mimo akademické prostředí, neměla být terénem expertů.²⁵

Druhá fáze feministické orální historie: Od aktivit žen k jejich subjektivitě

V 80. letech se pouhé sbírání zkušeností žen začalo jevit jako povrchní a nedostačující. Již nestačilo, že ženy říkají samy to, co dříve o nich říkali historikové a jiní odborníci. Nyní bylo třeba rozvinout interpretaci rozhovorů a orální historii žen (čili feministickou orální historii) více teoretizovat.²⁶

Tato fáze je charakteristická přechodem od důrazu na objektivní fakta ze života žen a jejich veřejné aktivity k vnitřnímu životu žen. City, emoce, subjektivní prožívání, to vše začalo feministickou orální historií zajímat. Tento cíl však ještě více zkomplikoval předpoklad, že v rozhovoru jde o bezproblémové „feministické setkání“, v důsledku kterého budou hlasy žen „osvobozeny.“

Ukázalo se totiž, že získat autentické hlasy žen není vůbec jednoduché. Například první rozhovory se ženami, které odešly ze svých kontinentů a usadily se v USA, odhalily jen velmi málo z jejich zkušeností. Mluvily spíše o svých mužích, v důsledku víry v to, že historii tvoří muži.²⁷ Pro jiné ženy bylo nesnadné přijmout roli „narativního subjektu“ a hovořit o svých pocitech, vůbec totiž nebyly zvyklé mluvit „veřejným jazykem“. ²⁸ Sama forma deperzonalizovaného nestranného rozhovoru, některými považovaného za „maskulinní paradigma“,

²⁴ GLUCK, Sherna Berger. What's So Special About Women?, s. 5. O třináct let později však Susan Geiger oponovala, že tento typ orální historie nemá v sobě nic feministického. K tomu jsou dle ní nutné feministické otázky a feministické cíle. Mezi ně řadí gender jako ústřední analytický koncept, předpoklad, že ženy ztělesňují historicky specifické reality a dále snahu poukázat na úpravu androcentrických předpokladů o tom, co je „normální“. Feministická orální historie měla přispívat ke zcela nové bázi vědění o životech žen a konečně přijmout fakt, že to jsou ženy, které samy interpretují své identity, zkušenosti a sociální světy, a neodmítnout je jako jednoduše subjektivní. GEIGER, Susan. What's So Feminist About Women's Oral History?, *Journal of Women's History*, vol. 2, no. 1, 1990, s. 169–182, DOI:10.1353/jowh.2010.0273.

²⁵ Sama Sherna Berger Gluck dokumentovala zkušenosti amerických sufražetek.

²⁶ ANDERSON, Kathryn – ARMITAGE, Susan – JACK, Dana – WITTNER, Judith. Beginning Where We Are: Feminist Methodology In Oral History, s. 108.

²⁷ Příklad uveden v ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*. London, New York: Routledge, 2010, s. 71.

²⁸ ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, s. 72.

začala být vnímána feministickou orální historií jako problém, který brání ženám v jejich autentickém vyjádření.

Vyřešit tento problém šlo jen tak, že se feministická orální historie pokusí zmírnit „mocenskou nerovnost“ mezi tazatelkou a narátorkou v rozhovoru.²⁹ Znamenalo to například dívat se na rozhovor jako na konverzaci nebo na sdílenou zkušenost. Dovolit respondentkám tazatelek se ptát, aby mohly ovlivnit výzkumné otázky a aby do jisté míry mohly nést odpovědnost za celý výzkum. Susan Geiger mluvila o uznání rozdílů a vzájemném respektu, o čestném jednání, které má feministický výzkumný vztah provázet.³⁰

Mnohé feministické orální historičky tak adoptovaly metody etnografie a antropologie. Patřilo k nim pozorné naslouchání, soustředěné pozorování účastnic výzkumu i vedení deníku, jenž tvořil součást interpretace rozhovoru. Mělo se za to, že autentický vztah musí zákonitě vzniknout, protože orální historičky, na rozdíl od orálních historiků-mužů, mohou čerpat ze zdrojů jako empatie, zájem, schopnost vyvolat důvěru a napojit se na druhého, tedy z vlastností, které byly tradičně přičítány ženám.³¹

Ani feministická etnografie však problém nevyřešila. Judith Stacey ve svém slavném článku *Can there be a feminist ethnography?* konstatovala, že dřívější předpoklad – totiž že stačí, aby se setkaly dvě ženy a automaticky si porozumí díky tradičním ženským přednostem jako je empatie – se nenaplnil.³² Nesplnila se ani další důležitá představa, totiž že feministická etnografie zaručí rovnost v rozhovoru. Když mluvíme za ženy a děláme jim advokátky, nepřispíváme tak k jejich ještě větší nerovnosti? tázala se J. Stacey. Nevede bližší vztah k manipulaci, neovlivňujeme řečené naším důvěrným postojem k ženám, jichž se ptáme?

Naivním předpokladem byla i víra, že gender spojuje ženy více než rasa nebo třída, na což velmi brzy reagovaly feministické orální historičky jiné barvy pleti, které považovaly své bílé souputnice za podobné utlačovatele, jakými byli pro bílé feministky muži.³³

²⁹ ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, s. 72

³⁰ GEIGER, Susan. What's So Feminist About Women's Oral History?, s. 174.

³¹ STACEY, Judith. Can There Be a Feminist Ethnography?, *Women's Studies Forum*, vol. 2, no. 1, 1988, s. 21–27, [https://doi.org/10.1016/0277-5395\(88\)90004-0](https://doi.org/10.1016/0277-5395(88)90004-0).

³² STACEY, Judith. Can There Be a Feminist Ethnography? s. 21. Autorka na základě svých vlastních výzkumných zkušeností uvádí, že je někdy nemožné splnit požadavky kladené jak etikou feministického přístupu, tak etikou přístupu etnografického. Etnografie jí velí respektovat přání narátorky a nemluvit o lesbické periodě jejího života, feminismus vede k tomu, aby tuto pasáž v životě své narátorky považovala za klíčovou a zahrнула ji do interpretace. Dodává, že není žádný jednotný kánon feministických přístupů. Dominantní koncepce je ta, že jde o výzkum o ženách, dělaný ženami a hlavně pro ženy.

³³ Katherine Fobear připomíná, že feministky černé barvy pleti a latinsko-amerického původu kritizovaly rovněž důraz, jenž byl bílými feministkami kladen na narativní „self“ jako na „centrum

Jak feminismus, tak i orální historie ve své druhé fázi hledaly autenticitu, reciprocitu a intersubjektivitu. Judith Stacey upozorňovala na skutečnost, že i přes zdánlivě spolupracující proces v rozhovoru je výsledný produkt prací badatele, resp. badatelky. Stacey také vyzývala k inspiraci postmoderními přístupy. Už nejen reportáž, ale kulturní konstrukce, to bylo nové pojetí orálněhistorického rozhovoru. Naplno se tato inspirace projevila v kanonickém díle druhé generace feministické orální historie, v knize *Women's Words*, jejímiž editorkami byly S. B. Gluck a Daphne Patai (nar. 1943), feministka a aktivistka, další z ikonických tváří americké feministické orální historie.³⁴

Women's Words: intersubjektivita a reflexivita

Women's Words z roku 1991 se staly ústředním dílem druhé generace feministické orální historie, zásadním textem, který ukazoval cestu dalším generacím feministických orálních historiček.³⁵ Orální historičky se k této monografii utíkaly, když se potřebovaly opřít o teorii, nacházely v ní i praktické rady.

Dle A. Thomsona, který vyčlenil čtyři fáze vývoje orální historie, spadá jejich publikování do fáze třetí, kdy v orální historii dochází obecně k zaměření se na vztah mezi tazatelem a narátorem, kdy se do centra pozornosti dostává orálněhistorický proces a to, co se při něm děje.³⁶ Feministické orální historičky na tomto obratu orální historie k intersubjektivitě měly zásadní podíl, což nebývá moc často připomínáno. Jejich snaha dosáhnout rovného vztahu v rozhovoru, dopátrat se ideální cesty, při níž dvě subjektivity pracují na autentickém vyjádření, měla dalekosáhlý dopad na praxi orální historie obecně. Dnes je pojetí rozhovoru jako intersubjektivního setkání považováno za samozřejmé, říká ve své *Teorii orální historie* Lynn Abrams.³⁷ Problémy, s nimiž přišly feministky, se dle ní ukázaly jako aplikovatelné na orálněhistorický výzkum obecně.

Přesto to jsou práce orálních historiků-mužů, které jsou v souvislosti s problematikou intersubjektivit a autority v rozhovoru zmiňovány, ne práce feministických badatelek. Proč známe jména jako Alistair Thomson, Michael Frisch,

---

vesmíru“ a na předpoklad, že jedinec je důležitější než skupina. FOBEAR, Katherine. Do You Understand? Unsettling Interpretative Authority in Feminist Oral History, *Journal of Feminist Scholarship*, vol. 10, 2018, s. 61–77, zde s. 63, <https://digitalcommons.uri.edu/jfs/vol10/iss10/6> [Cit. 2020-09-15].

³⁴ GLUCK, Sherna Berger – PATAI, Daphne. *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*. London, New York, Routledge: 1991.

³⁵ Takto knihu hodnotí nová generace feministických orálních historiček. SHEFTEL, Anna – ZEMBRZYCKI, Stacey (eds.). *Oral History off the Record: Toward an Ethnography of Practice*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, Introduction, s. 7.

³⁶ THOMSON, Alistair. *Four paradigm transformations in oral history*.

³⁷ ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, s. 74.

Alessandro Portelli a Ronald Grele? „*Proč je tato malá skupina badatelů-mužů citována častěji než feministické badatelky?*“ zní v úvodu díla, jež po 25 letech na *Women's Words* navázalo.³⁸ V době, kdy přišel M. Frisch s konceptem *shared authority* (sdílená autorita), což je jeden z nejcitovanějších teoretických postulatů orální historie vůbec, feministická orální historie mluvila o demokratizaci rozhovoru a zabývala se podobnými myšlenkami. Sama Sherna B. Gluck vnímá koncept *shared authority* jako „*pozdější variantu feministického ideálu spolupráce a obhajoby žen.*“³⁹

Intersubjektivitu lze charakterizovat jako „*neustálý proces formování identity*“, kdy „*já v narativu se stává ne esenci, jež má být odhalena, ale záležitostí situování se narativu ve specifickém kontextu za specifickým cílem.*“⁴⁰ Jde o přijetí skutečnosti, že výsledné narativy jsou spoluvytvářeny v procesu rozhovoru, nejen otázkami a odpověďmi, ale také předpoklady a očekáváním narátorek a badatelek.⁴¹

Feministická orální historie posunula etnografickou praxi do postmoderní fáze. Daphne Patai konstatovala, že není možné dělat výzkum, aniž bychom zahrnuly sebe, naše předsudky, předpoklady, cíle a reakce ve vztahu k narátorkám a procesu. Neměly bychom zapomínat ani na efekt, jež má náš výzkum na narátorky.⁴² Katherine Borland postulovala problém kategoričtěji: identita a narativ jsou nedílnou součástí epistemologie rozhovoru, nejen kategorie, na které můžeme, nebo nemusíme brát ohled. Rozhovor je „*sociální interakce, jejíž součástí je vyprávění a naslouchání*“, přičemž „*i ten nejvíce nestranný respektující posluchač ovlivňuje, jak bude narativ postaven, protože reprezentace sebe sama je inherentně intersubjektivním procesem.*“⁴³

³⁸ SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, Introduction. Editorky v úvodu jmenují díla, která považují za paralelní konceptu *shared authority*.

³⁹ GLUCK, Sherna Berger. From California to Kufr Nameh and Back: Reflections on 40 Years of Feminist Oral history. In: SHEFTEL, Anna – ZEMBRZYCKI, Stacey (eds.). *Oral History off the Record: Toward an Ethnography of Practice*, s. 25–42, zde s. 27.

⁴⁰ BORLAND, Katherine. „That's not what I said.“ A reprise 25 years on. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 31–37, zde s. 33. SHOPEL, Linda. Reflection on Women's Words. Introduction to Section 1. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 27–30, zde s. 27.

⁴¹ Feministické orální historičky se dávaly na životní příběhy svých narátorek jako na vrcholek ledovce, jenž je představen posluchačům slovy a obrazy. Viděné a slyšené je však zakořeněno v kontextu paměti narátorek a jejich asociací, které jsou stejně tak součástí jejich příběhu. Srov. pasáže věnované feministickým přístupům v ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*, s. 71–74.

⁴² PATAI, Daphne. Ethical Problems of Personal Narratives, or, Who Should Eat the Last Piece of Cake?, *International Journal of Oral History*, vol. 8, no. 1, 1987, s. 5–27. Citováno v YOW, Valerie. Do I like them too much? Effects of the oral history interview on the interviewer and vice-versa, *Oral history review*, vol. 24, no. 1, 1997, s. 55–79.

⁴³ BORLAND, Katherine. „That's not what I said.“ A reprise 25 years on. In: SRIGLEY, Katrina –

Přinesly *Women's Words* návod na to, jak má feministická orální historie vypadat? Dle editorek knihy je důležité, aby každý, resp. každá, přistupoval/a kriticky ke svým vlastním praktikám. Nelze dát univerzální návod, jak dělat orální historii se ženami. Interview je subjektivní setkávání, pokaždé jiné, a vždy znamená vydat se na novou cestu, jež však stejně vede ke zkoumání sebe sama.

Důsledky změny paradigmatu: přílišná sebereflexivita a diskurzivita

Přechod k intersubjektivitě byl doprovázen novou formou feministického orálněhistorického psaní, totiž reflexivního psaní v první osobě. „Situovat subjektivitu tazatelky“, se stalo feministickým principem.⁴⁴ Většina kapitol ve *Women's Words* je v první osobě psána, stejně jako další díla feministické orální historie.

Valerie Yow ve svém často citovaném článku z roku 1997 tuto „změnu paradigmatu“ ve srovnání s orální historií provozovanou v 70. letech vítá.⁴⁵ Z její studie vyplývá, že obrat k reflexivnímu psaní se netýkal jen feministické orální historie. V článcích v *Oral History Review*, časopise *Americké asociace orální historie*, se dle ní od roku 1987 pravidelně objevovaly odstavce o motivech autorů a o vztahu výzkumníků, výzkumnic a narátorů a narátorek. O rozhovoru se mluvilo jako o kolaborativním procesu, ne mezi autoritou a subjektem, ale mezi dvěma osobami, které obě stejně chtějí poznat minulé děje. Bylo třeba dát najevo vše, co ovlivnilo daný výzkum, co mohlo mít dopad na interakci mezi dvěma osobami v rozhovoru.

Reflexivní psaní kladoucí důraz na subjektivitu badatele či badatelky se postupně natolik rozšířilo, že jak si povšimla Daphne Patai v roce 1994, studie začaly být více o osobních zkušenostech badatelek než o dané věci samotné.⁴⁶ Tento dle ní „nový solipsismus“ kritizovala, zapomnělo se totiž na to, co vlastně svými slovy narátorky o minulosti sdělují. Oponovala, že je to výzkum samotný, ne nekonečné reflexe „nás samých a procesu“, v čem spočívá hodnota orální historie.⁴⁷ Nebyla jediná. Nad faktem, že v současnosti je více zájmu o interakce

ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 31–37.

⁴⁴ Takto o subjektivitě ve spojení s feminismem hovoří DeSOUZA, Sanchia – BELLIAPPA, Jyothsna Latha. The positionality of narrators and interviewers. Methodological comments on oral history with Anglo-Indian school teachers in Bangalore, India. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 38–47, zde s. 40.

⁴⁵ YOW, Valerie. Do I like them too much?

⁴⁶ PATAI, Daphne. Sick and Tired of Scholars' Nouveau Solipsism, *Chronicle of Higher Education*, vol. 23, 1994, A52, <https://www.chronicle.com/article/sick-and-tired-of-scholars-nouveau-solipsism/>, nestránkováno, [Cit. 2020-08-28].

⁴⁷ Přílišnou pozornost věnovanou vztahu narátorky a badatelky kritizovala Daphne Patai i ve své další studii, která vyšla po 25 letech. Tendenci věnovat se podrobně oběma intersubjektivitám

tazatelek a narátorek než o to, co narátorka ve skutečnosti řekla, si naříkala Susan H. Armitage (nar. 1937), čelní představitelka dějin žen, jež měla zásadní vliv na bádání na tomto poli od poloviny 70. let.⁴⁸

V Británii bychom mohli podobnou formativní roli přičíst Joanně Bornat (nar. 1944), dlouholeté editorky *Oral history*, časopisu Britské asociace orální historie, jež poprvé vyšel v roce 1969.⁴⁹ Když se v roce 2007 spolu s Hannou Diamond zamýšlela nad spojením orální historie a dějin žen, upozornila na fakt, že spolu se zaměřením na subjektivitu se v 80. letech začal používat termín gender.⁵⁰ Zatímco „žena“ byl pojem, jež sloužil pro vyzdvížení specifických zkušeností žen, „gender“ umožnil soustředit se na vztahy moci mezi muži a ženami. V Británii se druhá fáze feministické orální historie projevila zvýšeným důrazem na textovou analýzu. Ztělesněním tohoto postmoderního přístupu se stala historička Penny Summerfield. Na příkladu vzpomínek žen na druhou světovou válku ukázala, jak se jejich narativy vztahovaly ke dvěma dominantním a zdánlivě kontrastním diskurzům – diskurzu moderní ženy, jež se díky válce osvobodila, a tradiční ženy, pro kterou válka byla překážkou v návratu k roli tradiční.⁵¹ Spíše než slova žen samotných se začaly studovat diskurzy o ženách produkované různými institucemi moci.

---

zapojeným do orálněhistorického procesu lze tak v současnosti vnímat jako stále živou. D. Patai kritizuje „přílišnou sebereflexi“, „metodologickou obscesi“ a „politické deklarace“, jež vnímá jako typické pro velkou část feministické orální historie, v čemž na ni navázala queer orální historie a jí podobné. PATAI, Daphne. When is enough enough? In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 48–55, zde s. 53, https://www.researchgate.net/publication/335048629_Section_1, [Cit. 2020-08-28].

⁴⁸ ARMITAGE, Susan H. – GLUCK, Sherna Berger. Reflections on Women's Oral History. An Exchange. In: ARMITAGE, Susan H. – HART, Patricia – WEATHERMON, Karen (eds.). *Women's Oral History: The Frontiers Reader*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2002, s. 76. Citováno v BORNAT, Joanna – DIAMOND, Hanna. Women's History and Oral History, Developments and Debates, *Women's History Review*, vol. 16, no. 1, 2007, s. 19–39, zde s. 33, DOI: 10.1080/09612020601049652.

⁴⁹ BORNAT, Joanna – DIAMOND, Hanna. *Women's History and Oral History, Developments and Debates*. Časopis *Oral history* se v několika svých ročnících věnoval orální historii žen systematicky. Šlo o léta 1977, 1982, 1993, 2002.

⁵⁰ BORNAT, Joanna – DIAMOND, Hanna. *Women's History and Oral History, Developments and Debates*, s. 25. Autorky upozorňují na fakt, že ještě v roce 1982 se časopis zabýval ženami jako předmětem bádání, kdežto v roce 1993 už se pozornost soustředila na metodologické otázky a byl patrný reflexivní tón.

⁵¹ SUMMERFIELD, Penny. *Reconstructing Women's Wartime Lives: Discourse and Subjectivity in Oral Histories of the Second World War*. Manchester: Manchester University Press, 1998.

Třetí fáze feministické orální historie: od genderu k etnicitě a digitalizaci

Za největší přínos feministické orální historie považovaly J. Bornat a H. Diamond rozpracování metodologických otázek týkající se dynamiky vztahu mezi narátorkou a tazatelkou a otázky subjektivity a identity, které se nacházejí v centru pozornosti každé orálněhistorické praxe.⁵² Postupně s tím, jak se feministická orální historie začala stávat respektovanou, vyořily se i varovné hlasy. Neztratila na svém subverzivním potenciálu? Neodklonila se od svých feministických cílů? Je stále radikální, schopna vyvolat sociální změnu? Takto se tázala v roce 2011 S. B. Gluck.⁵³ Před čtyřiceti lety, vzpomínala, se orální historičky v USA i v Británii aktivně účastnily boje za svobodu žen, psaly pro feministické časopisy, burcovaly a řečnily v místních komunitách. Během 90. let se pouta s aktivistkami hnutí uvolnila a feministická orální historie se stala více akademickou. Linda Shopes, bývalá prezidentka americké Asociace orální historie, považovala obrat k akademismu za negativum: začalo se příliš teoretizovat, k čemuž se používalo složitějšího jazyka, takže orální historie se stala nepřístupnou pro ty, o kterých původně byla.⁵⁴ Postmoderní přístupy způsobily, že se přestalo rozlišovat mezi zkušeností a diskurzem, tedy úplný opak toho, o co usilovala první vlna feministické orální historie.

Zdá se, že teoretické uvažování na poli subjektivity, identity a narativu již bylo vyčerpáno. Třetí generace feministické orální historie mohla již jen jemně nuancovat a vrátit se ve spirále na místo naznačené generací druhou. Po pětadvaceti letech se objevilo pokračování díla *Women's Words*, iniciované mladými orálními historičkami. Daly si za cíl zachovat nejlepší praktiky feministické orální historie, „porozumění skrze vztah, nejen inkluzi, sblížení orální historie a orální tradice, ale také ochotu vracet se k tomu, co se z dřívějších výzkumů stále jevílo jako nosné.“⁵⁵ Třetí generace se tak programově přihlásila ke generaci druhé, přesto ji překročila. Název monumentální publikace *Beyond Women's Words* (Za slovy žen) má na rozdíl od publikace *Women's Words* v podtitulu množné číslo: neexistuje jen jedna praktika feministické orální historie, ale různé praktiky, které všechny tvoří součást feministické orální historie.

⁵² BORNAT, Joanna – DIAMOND, Hanna. Women's History and Oral History, Developments and Debates, s. 33.

⁵³ GLUCK, Sherna Berger. Has feminist oral history lost its radical/subversive edge?, *Oral History*, vol. 39, no. 2, 2011, s. 63–72, zde s. 64, <http://www.jstor.org/stable/41332165> [Cit. 2020-09-28].

⁵⁴ Odpověď Lindy Shopes na výzvu S. B. Gluck po radikalitě feministické orální historie v současnosti. S. B. Gluck zosla emaily s dotazem, jenž vtělila do názvu svého článku, vůdčím osobám feministické orální historie a jejich odpovědi v článku citovala. GLUCK, Sherna Berger. Has feminist oral history lost its radical/subversive edge?, s. 66.

⁵⁵ SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 2018, s. 7.

Tematické rozšíření a překonání západocentrického modelu se stalo leitmotivem třetí generace feministických orálních historiček. „Jsme feministkami od roku 1492,“ naznačuje heslo iniciativy *INCITE!* (Podněcuj!), založené radikálními feministkami jiné barvy pleti. Chtěly tím jednoduše říct, že jejich problémy začaly už o několik století dříve, západní feminismus jim tak nemá moc co nového nabídnout.⁵⁶ Na konci 90. let se zkušenosti žen jiné barvy pleti, zkušenosti lesbických žen a dalších LGBTQ (lesbian, gay, bisexual, transgender, queer) staly hybnou silou feminizmu.

Feministická orální historie se v současnosti snaží o inkluzi jak vyprávění původních obyvatel, tak podnětů přicházejících z různých feministických hnutí. V souladu s postkoloniálními studii se mluví o dekolonizaci feministické orální historie. Dle I. Radu to znamená nesoustřeďovat se jen na otázku genderu, ale spíše na výzkumný design a nejlepší způsoby, jak vést a šířit projekt, který vede k „místní sociální spravedlnosti“.⁵⁷ Pro badatelky to znamená „*navázat intimní reciproční vztahy s vypravěčkami a partnerkami v komunitách na dlouhou dobu a v kontextu každodenních interakcí*.“ I. Radu navrhuje dokonce rezignovat na některé zavedené formy západní feministické orální historie tak, aby orální historie mohla „*lépe odpovídat na potřeby a zájmy osob, s nimiž pracuje*.“⁵⁸

Pro českou orální historii je možná více inspirativní vztah, jaký zaujala feministická orální historie k digitalizaci. Podobně jako v celé orální historii je vnímán její velký potenciál, na druhé straně i rizika. Ann Sheftel postřehla rozpor mezi feministickou senzibilitou s respektem vůči narátorkám a digitálním prostorem, otevřeným a neosobním, založeným na profitu.⁵⁹ Nebezpečí vidí orální historičky i v hojně využívané indexaci rozhovorů uveřejněných na internetu. Nabádá totiž k tomu, že důležitým se stane jen obsah rozhovoru, jen konkrétní informace, kterou je možno z rozhovoru získat. Subjektivnější elementy rozhovoru, jako je například interpersonální dynamika, tak zůstanou mimo pozornost. To vše nahrává upřednostňování dokumentární úlohy orální historie. Životní příběhy však nejsou lineární a co nám lidé řeknou, závisí rovněž na našem vztahu k nim, oponují feministické orální historičky – nejsou to „*boxy na pečivo v obchodě s potravinami*.“⁶⁰

⁵⁶ Iniciativa *INCITE!* spojuje radikální „barevné“ feministky, jejichž cílem je ukončit násilí dějící se jak v komunitách, tak v domácnostech, <https://incite-national.org/>, [Zhlédnuto 2020-09-10]. Citováno v RADU, Ioana. Blurred Boundaries, Feminisms, and Indigenisms: Cocreating an Indigenous Oral History for Decolonization, *Oral History Review*, vol. 45, no. 1, 2018, s. 29–47, zde s. 34. DOI:10.1093/ohr/ohx073.

⁵⁷ RADU, Ioana. Blurred Boundaries, Feminisms, and Indigenisms: Cocreating an Indigenous Oral History for Decolonization, s. 31.

⁵⁸ RADU, Ioana. Blurred Boundaries, Feminisms, and Indigenisms: Cocreating an Indigenous Oral History for Decolonization, s. 31.

⁵⁹ SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, Introduction, s. 11.

⁶⁰ SHEFTEL, ANNA – ZEMBRZYCKI, Stacey. Slowing Down to Listen in the Digital Age: How

Zpět k české orální historii a feminismu

Co způsobilo, že feministická orální historie byla českou orální historií opomenuta? Navzdory faktu, že dějiny žen i gender history v české vědě zakotvily poměrně úspěšně, si lze klást otázku, jak obojí souvisí s feminismem. Tedy aktivním a aktivizujícím feminismem, díky němuž angloamerická orální historie vůbec vznikla. Reakce celé české intelektuální scény, nejen té historické, byla tváří v tvář feministickému hnutí, vynořivšímu se v českém prostředí po změně režimu v roce 1989, velmi rezervovaná, v podstatě záporná. Feminismus byl pro české intelektuály tak trochu prostým slovem.⁶¹

Jak připomíná Jiřina Šmejkalová, slovo feminismus bylo vymazáno ze slovníku správného socialistického občana, protože komunistickou ideologií byl feminismus vnímán jako „buržoazní ideologie“, která nemá co říct „socialistické“ ženě. Dle oficiální komunistické rétoriky byla otázka žen vyřešena během sociální revoluce a ženy se měly údajně těšit plné rovnosti.⁶² Víra v demokratické hodnoty prvorepublikového Československa, které zajistilo ženám plnou rovnoprávnost o mnoho let i desetiletí dříve než v mnoha dalších evropských zemích, tento předpoklad po pádu komunistické vlády v roce 1989 potvrdila. Feminismus byl představován jako nevídaný a nechtěný import ze západu, jako něco cizího české situaci a bez spojení s problémy českých žen.⁶³ I české feministky raději používaly či používají slova gender v názvu různých organizací, které se snaží o rovnoprávnost mužů a žen.

V české historické vědě je patrný podobný odstup od feminismu. Současný feminismus je představován se zápornou konotací, na rozdíl od přijímaných dějin žen či gender history. Jako příklad poslouží kniha, jež byla vydána u příležitosti životního jubilea Mileny Lenderové, iniciátorky studia dějin žen v české historiografii. Už název této publikace, *Gender History – to přece není nic pro feministky*, naznačuje distanc akademicky pěstovaných dějin žen od feminismu. V úvodu této knihy je feminismus příznačně charakterizován jako přehnaný, vnucující a nechápavý.⁶⁴

New Technology Is Changing Oral History Practice, *Oral History Review*, vol. 44, no. 1, 2017, s. 94–112, zde s. 102, DOI: 10.1093/ohr/ohx016.

⁶¹ Srov. např. spot Kongresu žen z roku 2015 s Danielou Drtinovou. Feminismus není nadávka, https://www.youtube.com/watch?v=_sLgzctz0VE, [Zhlédnuto 2020-09-10]. Komentáře pod spotem naznačují, jak negativně slovo feminismus vnímá česká veřejnost.

⁶² ŠMEJKALOVÁ, Jiřina. Feminist sociology in the Czech Republic after 1989: A brief report, *European Societies*, vol. 6, no. 2, 2004, s. 169–180, zde s. 169 (v uvozovkách v originále).

⁶³ HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *The Politics of Gender Culture under State Socialism. An Expropriated Voice*. London, New York: Routledge, 2014, s. 11–16.

⁶⁴ JIRÁNEK, Tomáš – RÝDL, Karel – VOREL, Petr (eds.). *Gender History – to přece není nic pro feministky*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017, s. 13 (úvodem). Feminismus je kritizován rovněž na první straně rozsáhlé souhrnné publikace *Žena v českých zemích*, byť na dalších stránkách je uvedeno i pozitivum jeho působení. LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ,

Jedním z důvodů, proč česká orální historie nerefletovala angloamerický orálněhistorický feminismus, může být právě zmiňovaný rezervovaný, až odmítavý postoj k feminismu v české společnosti vůbec. Možná ale za absentující reflexí feministické orální historie stojí prostý fakt, že průkopníky orální historie v české historické vědě byli muži a jak známo, orální historie žen je dělaná ženami, o ženách a pro ženy. Feministické orální historičky absentují v knize *Around the Globe* Miroslava Vaňka, průkopníka orální historie u nás, kterou chtěl českému publiku představit důležité osobnosti na poli orální historie, a také badatele, jimiž se česká orální historie inspirovala.⁶⁵

Nahlédneme-li do dalších knih z produkce Centra orální historie při ÚSD AV ČR, zjistíme, že se problémy a výzvami orálněhistorického feminismu vůbec nezabývají. Vlajková loď české orální historie, za níž bychom mohli považovat knihu M. Vaňka a P. Mückeho z roku 2016, *Velvet Revolutions*, otázky tolik důležité pro feministické orální historičky vůbec nenastoluje.⁶⁶ Jednou z těch nejzásadnějších je otázka intersubjektivity, vzájemného vztahu obou zúčastněných osob v rozhovoru. Intersubjektivita však ve výsledcích představeného výzkumu nehraje žádnou roli. Přes nespornou odbornost a monumentálnost knihy, jež si zaslouží obdiv, orální historie v ní představená se odvíjí podle tradičního historiografického scénáře, jehož cílem je popsat, jak to bylo. V hlavním proudu textu převažují faktografické údaje vztahující se k době komunistického režimu u nás, jež jsou doplněny úryvky z rozhovorů, jakkoliv vhodně vybranými, případně statistickými údaji.

Důvodů, proč feminismus v české orální historii absentuje, bude patrně více. Střídání politických režimů během 20. století a přechod k demokracii po roce 1989 si vyžádaly orientaci české historické vědy na aktuální problémy i na korekci překroucených a ideologicky podmíněných výkladů nejnovějších českých dějin. Zjednodušeně řečeno, společenská poptávka v době, kdy se česká orální historie rodila, byla jiná, než v USA či Anglii 70. let 20. století. V tomto kontextu je logické spojení orální historie a soudobých dějin, jež předurčuje cíle i záměry badatelských projektů. Ve svých počátcích pomáhala česká orální historie získávat důležité informace tam, kde chyběly písemné prameny, a přispívala tak k vysvětlování nedávného společensko-politického dění. Příkladem může být první úspěšný orálněhistorický projekt *Sto studentských revolucí* z roku 1999.⁶⁷

Jana – MAUR, Eduard (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 7, 8, 12.

⁶⁵ VANĚK, Miroslav. *Around the Globe. Rethinking Oral History with Its Protagonists*. Praha: Karolinum, 2013, s. 9.

⁶⁶ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Velvet revolutions. An Oral History of Czech Society*. New York: Oxford University Press, 2016. Tato kniha je jako jediná z celé české orálněhistorické produkce citována ve 4. vydání Thompsova kanonického díla *The Voice of the Past*, jež mimo jiné podává přehled o orálněhistorickém bádání na celém světě. THOMPSON, Paul – BORNAT, Joanna. *The Voice of the Past: Oral history*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 96.

⁶⁷ Jedná se o jeden z neúspěšnějších projektů české orální historie, který se nedávno dočkal

Záměr dokumentovat, jak se žilo v období reálného socialismu, je zde prioritní a pochopitelný. Tato publikace udala směr, kterým se pak česká orální historie vyvíjela dále.

Závěr

Potřebuje česká orální historie vědět, o čem přemýšlely feministické orální historičky a jakými metodami pracovaly a pracují?

Těžko si představit, že se česká orální historie vydá cestou současné feministické angloamerické orální historie a bude studovat zkušenosti LGBTQ osob či se nově zaměří na to, jak vnímají imigranti svou situaci u nás. Její páteř patrně zůstane ve výzkumu soudobých politických dějin, případně se bude systematictěji věnovat dějinám každodennosti.

Čím by se však česká orální historie mohla inspirovat, to je způsob přístupu k rozhovoru, důraz na jeho konstruovanost a reflexivitu orálněhistorického procesu. Kdyby se česká orální historie mohla rozvíjet svobodně již v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století, patrně by tento trend světové feministické orální historie zaznamenala. Domnívám se, že včasná obeznámenost by české badatele a badatelky posunula směrem od politických dějin. V důsledku kontaktu s feminismem by se česká orální historie stala reflexivnějši, více by se zaměřovala na proces rozhovoru, na vztah badatelů, badatelek, narátorů a narátorek. Pro orální historičky a historičky by nebyl problém v reflexivním duchu psát, uvažovat nad tím, co činí orálněhistorický rozhovor výjimečným. Orální historie by se více diverzifikovala, akademická orální historie by se stýkala s orální historií komunitní, čímž by se usnadnil přístup k veřejnosti. Tradiční poslání orální historie, totiž její demokratický potenciál, by byl více naplňován. V neposlední řadě by feministická senzibilita byla vítaným korektivem k výrazně dokumentačnímu charakteru české orální historie. Ale musíme mluvit jen o „kdyby“? Feministické orálněhistorické praktiky jsou v současnosti otevřené všem, stačí jen přijít a čerpat.

---

druhého, rozšířeného vydání. Publikované rozhovory s aktéry sametové revoluce přinášely svědectví nejen o životě během reálného socialismu, ale pátraly i po motivech jejich účasti na listopadových událostech. VANĚK, Miroslav a kol.: *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu*, Praha, Karolinum 2019 (1. vydání 1999).

Seznam literatury

ABRAMS, Lynn. *Oral history theory*. London, New York: Routledge, 2010.

ANDERSON, Kathryn – ARMITAGE, Susan – JACK, Dana – WITTNER, Judith. Beginning Where We Are: Feminist Methodology In Oral History, *Oral History Review*, vol. 15, no. 1, 1987.

ARMITAGE, Susan H. – GLUCK, Sherna Berger. Reflections on Women's Oral History. An Exchange. In: ARMITAGE, Susan H. – HART, Patricia – WEATHERMON, Karen (eds.). *Women's Oral History: The Frontiers Reader*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2002.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2013.

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010.

BORNAT, Joanna – DIAMOND, Hanna. Women's History and Oral History, Developments and Debates, *Women's History Review*, vol. 16, no. 1, 2007, s. 19–39. DOI: 10.1080/09612020601049652.

BORLAND, Katherine. „That's not what I said.“ A reprise 25 years on. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 31–37.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001.

DeSOUZA, Sanchia – BELLIAPPA, Jyothisna Latha. The positionality of narrators and interviewers. Methodological comments on oral history with Anglo-Indian school teachers in Bangalore, India. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 38–47.

FOBEAR, Katherine. Do You Understand? Unsettling Interpretative Authority in Feminist Oral History, *Journal of Feminist Scholarship*, vol. 10, 2018, s. 61–77, <https://digitalcommons.uri.edu/jfs/vol10/iss10/6> [Cit. 2020-09-15].

FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.). *Všechny naše věrejšky I, II, III: Paměť žen*. Praha: Nadace Gender Studies 1998, 2000, 2002.

FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženám patří půlka nebe*. Praha: NLN, Gender Studies, 2007.

FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženská vydrží víc než člověk: dvacáté století v životních příbězích deseti žen*. Praha: NLN; Gender Studies. 2006.

FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženy mezi dvěma světy. Deset životních příběhů žen, které odešly do ciziny a po letech se vrátily*. Praha: NLN, Gender Studies, 2008.

FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženy odjinud. Deset příběhů českých cizinek*. Praha: NLN, Gender Studies, 2009.

FRÝDLOVÁ, Pavla. *Ženy v bílém. Deset životních příběhů českých lékařek*. Praha: NLN, Gender Studies, 2010.

FRÝDLOVÁ, Pavla – JARCOVJÁKOVÁ, Libuše. *Ženy 60+*. Praha: Wo-men, 2018.

GEIGER, Susan. What's So Feminist About Women's Oral History?, *Journal of Women's History*, vol. 2, no. 1, 1990, s. 169–182, DOI:10.1353/jowh.2010.0273.

GLUCK, Sherna Berger. Foreword. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 2018, <https://www.amazon.com/Beyond-Womens-Words-Feminisms-Twenty-First-ebook/dp/B07CSS8PG9>, nestránkováno [Cit. 2020-09-15].

GLUCK, Sherna Berger. From California to Kufr Nameh and Back: Reflections on 40 Years of Feminist Oral history. In: SHEFTEL, Anna – ZEMBRZYCKI, Stacey (eds.). *Oral History off the Record: Toward an Ethnography of Practice*. New York: Palgrave Macmillan, 2013, s. 25–42.

GLUCK, Sherna Berger. Has feminist oral history lost its radical/subversive edge?, *Oral History*, vol. 39, no. 2, 2011, s. 63–72, <http://www.jstor.org/stable/41332165> [Cit. 2020-09-28].

GLUCK, Sherna Berger. What's So Special About Women? Women's Oral History, *Frontiers*, vol. 2, no. 2, 1977, s. 3–13.

GLUCK, Sherna Berger – PATAI, Daphne. *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*. London, New York, Routledge: 1991.

HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Expropriated voice. Transformations of gender culture under state socialism*. London, New York: Routledge, 2014.

HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *The Politics of Gender Culture under State Socialism. An Expropriated Voice*. London, New York: Routledge, 2014.

HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora. *Vyvlastněný hlas. Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*. Praha: SLON, 2015.

- HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: NLN, 1999.
- JIRÁNEK, Tomáš – RÝDL, Karel – VOREL, Petr (eds.). *Gender History – to přece není nic pro feministky*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena minulého století*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2009.
- LLEWELLYN, Kristina R. – FREUND, Alexander – REILLY, Nolan (eds.). *The Canadian Oral History Reader*. Montreal, Kingston: McGill – Queen's University Press, 2015.
- NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast – posilíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*. Brno: Matice moravská, 2011.
- NEUDORFLOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěch a zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999.
- PATAI, Daphne. Ethical Problems of Personal Narratives, or, Who Should Eat the Last Piece of Cake?, *International Journal of Oral History*, vol. 8, no. 1, 1987, s. 5–27.
- PATAI, Daphne. Sick and Tired of Scholars' Nouveau Solipsism, *Chronicle of Higher Education*, vol. 23, 1994, A52, <https://www.chronicle.com/article/sick-and-tired-of-scholars-nouveau-solipsism/>, nestránkováno, [Cit. 2020-08-28].
- PATAI, Daphne. When is enough enough? In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 48–55, https://www.researchgate.net/publication/335048629_Section_1, [Cit. 2020-08-28].
- RADU, Ioana. Blurred Boundaries, Feminisms, and Indigenisms: Cocreating an Indigenous Oral History for Decolonization, *Oral History Review*, vol. 45, no. 1, 2018, s. 29–47, DOI:10.1093/ohr/ohx073.
- RATAJOVÁ, Jana. Gender history jako alternativní koncept dějin. In: ČADKOVÁ, Kateřina (ed.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 33–40.
- SCOTT, Joan W. Gender: A Useful Category of Historical Analysis, *American Historical Review*, vol. 91, no. 5, 1986, s. 1053–1075.

SHEFTEL, Anna – ZEMBRZYCKI, Stacey (eds.). *Oral History off the Record: Toward an Ethnography of Practice*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.

SHEFTEL, ANNA – ZEMBRZYCKI, Stacey. Slowing Down to Listen in the Digital Age: How New Technology Is Changing Oral History Practice, *Oral History Review*, vol. 44, no. 1, 2017, s. 94–112, DOI: 10.1093/ohr/ohx016.

SHOPES, Linda. Reflection on Women's Words. Introduction to Section 1. In: SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words*, s. 27–30.

SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey. Guest Editors' Introduction. Decentering and Decolonizing Feminist Oral Histories: Reflections on the State of the Field in the Early Twenty-First Century, *The Oral History Review*, vol. 45, no. 1, 2018, s. 1–6, DOI: 10.1093/ohr/ohy016.

SRIGLEY, Katrina – ZEMBRZYCKI, Stacey – IACOVETTA, Franca (eds.). *Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century*. New York: Routledge, 2018.

STACEY, Judith. Can There Be a Feminist Ethnography?, *Women's Studies Forum*, vol. 2, no. 1, 1988, s. 21–27, [https://doi.org/10.1016/0277-5395\(88\)90004-0](https://doi.org/10.1016/0277-5395(88)90004-0).

STORCHOVÁ, Lucie – RATAJOVÁ, Jana. *Nádoby mdlé, hlavy nemající? Diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium, 2008.

SUMMERFIELD, Penny. Oral History as an Autobiographical Practice, *Miranda*, no. 12, 2016, <http://journals.openedition.org/miranda/8714> [Cit. 2020-09-15].

SUMMERFIELD, Penny. *Reconstructing Women's Wartime Lives: Discourse and Subjectivity in Oral Histories of the Second World War*. Manchester: Manchester University Press, 1998.

ŠMEJKALOVÁ, Jiřina. Feminist sociology in the Czech Republic after 1989: A brief report, *European Societies*, vol. 6, no. 2, 2004, s. 169–180.

THOMPSON, Paul – BORNAT, Joanna. *The Voice of the Past: Oral history*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

THOMSON, Alistair. Four paradigm transformations in oral history, *Oral History Review*, vol. 34, no. 1, 2007, s. 49–70.

VANĚK, Miroslav. *Around the Globe. Rethinking Oral History with Its Protagonists*. Praha: Karolinum, 2013.

VANĚK, Miroslav a kol.: *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu*. Praha, Karolinum 2019.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Velvet revolutions. An Oral History of Czech Society*. New York: Oxford University Press, 2016.

YOW, Valerie. Do I like them too much? Effects of the oral history interview on the interviewer and vice-verca, *Oral history review*, vol. 24, no. 1, 1997, s. 55–79.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. Between femininity and feminism: negotiating the identity of a 'Czech socialist woman' in women's accounts of state socialism. In: HAVELKOVÁ, Hana – OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.). *Expropriated voice. Transformations of gender culture under state socialism*. London, New York: Routledge, 2014, s. 109–131.

<https://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046> [Zhlédnuto 2020-09-10]

<https://incite-national.org/>, [Zhlédnuto 2020-09-10]

<http://www.coh.usd.cas.cz/>, [Zhlédnuto 2020-09-10]

https://www.youtube.com/watch?v=_sLgzctz0VE, [Zhlédnuto 2020-09-10]

O autorce

doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D. působí na Katedře historie FF UP Olomouc. Hlavní obory, kterým se věnuje: paměťová studia, orální historie, moderní dějiny, gender, dějiny emocí.

E-mail: radmila.svarickova@upol.cz